

Into the Danger Zone

Shiur#518 | Mar 16th 2024

רבינו בחיי פרשת קרח פרק טז פסוק כב

ויפלו על פניהם. להתפלל. ומכאן לנפילת אפים בתפלה.

ב"ח אורח חיים סימן קלא

ולאחר שיסיים שליח ציבור חזרת התפילה נופלין על פניהם וכו'. הטעם כדי שיסדר התפילה בשלשה סדרים תחלה מתפלל מיושב ואחר כך מתפלל י"ח מעומד ואחר כך מתפלל בנפילה כאשר עשה משה וכמ"ש בסמוך אצל ואנחנו לא נדע.

משנה ברורה סימן קלא ס"ק ט

לומר ואנחנו לא נדע - לפי שהתפללנו בכל ענין שיוכל אדם להתפלל בישיבה ובעמידה ובנפילת אפים כמו שעשה משה רבינו ע"ה שנא' ואשב בהר וגו' ואנכי עמדתי בהר וגו' ואתנפל לפני ה' וגו' ומאחר שאין בנו כח להתפלל בע"א אנו אומרים ואנחנו לא נדע מה נעשה וכו' וראוי לומר ואנחנו לא נדע בישיבה מה נעשה בעמידה (של"ה ואחרונים):

לא תאזר את העם כי ברוך הוא (כב—יב)

אמר לו: אם כן אברכם אמר לו: אינם צריכים

לברכתך כי ברוך הוא, משל אומרים לצרעה: לא

(רש"י)

מדובשך לא מעוקצך

בשני אופנים מתנכלות האומות להביא חלילה כלילה על עמ"ישראל.

חלק מהן זומם לעשות זאת על-ידי גזירות קשות ועינויים קשים, וחלק מהן

— על-ידי התקרבות יתירה ומשיכתם לטמיעה ולשמד. בלעם הרשע ניסה

בתחילה את דרך הקללה, וכשנוכח לראות כי איננו מצליח בזאת, לפי "שבכל

דור ודור עומדים עלינו לכלותנו והקדוש-ברוך-הוא מצילנו מידם" —

ביקש איפא לבסות את הדרך האחרת, של הברכה וההתקרבות, כדי להביאם

לידי טמיעה. לפיכך אומר לו הקדוש-ברוך-הוא: מוחלני לך טובותיך

וברכותיך — "לא מדובשך ולא מעוקצך" — לא מנשיכתך ולא מנשיקתך.

(דברי שיערי חיים)

★

Rabbi Anthony Manning

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לב עמוד ב

תנו רבנן: מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך, בא הגמון אחד ונתן לו שלום ולא החזיר לו שלום, המתין לו עד שסיים תפלתו. לאחר שסיים תפלתו אמר לו: ריקא, והלא כתוב בתורתכם רק השמר לך ושמור נפשך וכתוב ונשמרתם מאד לנפשתיכם, כשנתתי לך שלום למה לא החזרת לי שלום? אם הייתי חותך ראשך בסייף מי היה תובע את דמך מידי וכו'.

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף טו עמוד ב

דתניא, רבי נתן אומר: מניין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו, ואל יעמיד סולם רעוע בתוך ביתו? ת"ל: לא תשים דמים בביתך.

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף ס עמוד א

תאני רב יוסף, מאי דכתיב: ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר? כיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין בין צדיקים לרשעים; ולא עוד, אלא שמתחיל מן הצדיקים תחלה, שנאמר: והכרתי ממך צדיק ורשע.

רמב"ם הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק יא הלכה ד - ו

אחד הגג ואחד כל דבר שיש בו סכנה וראוי שיכשל בו אדם וימות כגון שהיתה לו באר או בור בחצירו בין שיש בהן מים בין שאין בהן מים חייב לעשות להן חוליה גבוהה עשרה טפחים או לעשות לה כסוי כדי שלא יפול בה אדם וימות. וכן כל ג' מכשול שיש בו סכנת נפשות מצות עשה להסירו ולהשמר ממנו ולהזהר בדבר יפה יפה שנ' השמר לך ושמור נפשך, ואם לא הסיר, והניח המכשולות המביאין לידי סכנה, ביטל מצות עשה ועבר על לא תשים דמים. הרבה דברים אסרו חכמים מפני שיש בהם סכנת נפשות וכל העובר עליהן ואמר הריני מסכן בעצמי ומה לאחרים עלי בכך או איני מקפיד על כך מכין אותו מכת מרדות. ואלו הן: לא יניח אדם פיו על הסילון המקלח מים וישתה, ולא ישתה בלילה מן הנהרות ומן האגמים שמא יבלע עלוקה והוא אינו רואה, ולא ישתה מים מגולים שמא שתה מהן נחש וכיוצא בו מזוחלי עפר וישתה וימות.

סמ"ע סימן תכו ס"ק ב

עובר על לא תעמוד כו'. ובהגהות מיימוניות [פ"א מרוצח הט"ו דפוס קושטא] כתבו דבירושלמי [ראה סוף פ"ח דתרומות] מסיק דצריך אפילו להכניס עצמו בספק סכנה עבור זה, והביאו הב"י [סעיף ב'], וכתב ז"ל, ונראה

שהטעם הוא מפני שהלה ודאי והוא ספק, עכ"ל. גם זה השמיטו המחבר ומור"ם ז"ל, ובזה י"ל כיון שהפוסקים הרי"ף והרמב"ם והרא"ש והטור לא הביאו בפסקיהן, משו"ה השמיטוהו גם כן:

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף יב עמוד ב

תני רב ביבי קמיה דרב נחמן, שלש נשים משמשות במוך: קטנה, מעוברת, ומניקה; קטנה - שמא תתעבר ושמא תמות, מעוברת - שמא תעשה עוברה סנדל, מניקה - שמא תגמול בנה וימות; ואיזו היא קטנה? מבת י"א שנה ויום אחד עד י"ב שנה ויום אחד, פחות מכאן ויתר על כן - משמשת כדרכה והולכת, דברי ר"מ; וחכ"א: אחת זו ואחת זו - משמשת כדרכה והולכת, ומן השמים ירחמו, משום שנאמר: שומר פתאים ה'.

קובץ שעורים כתובות אות קלו

קלו) [דף לט ע"א] ומן השמים ירחמו, שנאמר שומר פתאים ה'. וצריך ביאור, מ"ש מכל ספק סכנה דדחי שבת ולא סמכינן אהא דשומר פתאים ה', וכעין זה נמצא, ע"ז ל', אוכל תאנים וענבים בלילה ואינו חושש משום שומר פתאים ה' וכן, נדה ל"א, משמש ביום תשעים משום שומר וגו', וצ"ל דאין האדם חייב להמנע ממנהג דרך ארץ, וממילא הוי כאילו אין בידו לשמור את עצמו ואז נשמר מן השמים, אבל היכא שבידו להזהר אינו בכלל פתאים, ואם לא ישמור את עצמו הוא מתחייב בנפשו ולא יהא משומר מן השמים.

שו"ת בנין ציון סימן קלז

על דבר שאלתו דמר נ"י באשה שכל פעם שילדה קשתה לילד והיתה בסכנה גדולה ונמלטה בחסד הקדוש ברוך הוא אבל מעתה אמרו הרופאים להבעל שישמר לבל יקרב עוד אל אשתו כי אם תתעבר עוד ותלד אין מזור ורפואה ותמות בודאי ושאל האיש ברוח נשברה ובמר נפשו אם מותר לו לשמש עם אשתו במוך לבל תתעבר כי אף שקיים כבר מצות פרי' ורבי' בבן ובת עכ"ז יצרו תקפו לבלתי שבת גלמוד ויבא לידי איסור וגם כדי לקיים מצות עונה.

תשובה - גרסינן יבמות (דף י"ב) ג' נשים משמשות במוך קטנה מעוברת וזקנה /ומניקה/ קטנה שמא תתעבר ושמא תמות מעוברת שמא תעשה עוברה סנדל מניקה שמא תגמול את בנה וימות וכו' דברי ר"מ וחכמים אומרים אחת זו ואחת זו משמשת כדרכה והולכת ומן השמים ירחמו משום שנאמר שומר פתאים ד' ופי' רש"י משמשות במוך מותרת לתת מוך במקום תשמיש כשהן משמשות כדי שלא יתעברו עכ"ל והוכיחו התוספ' מזה דשאר נשים אסורות משום השחתת זרע ור"ת אומר דלפני תשמיש ודאי אסור ליתן מוך דאין דרך תשמיש בכך והרי הוא כמטיל זרע על העצים ועל האבנים כשמטיל על המוך אבל אם נותנת אחר תשמיש אין נראה לאסור דהאי גברא כי אורחי' משמש והאשה שנותנה אח"כ מוך לא הוזהרה אהשחתת זרע כיון דלא מפקדה אפרי'

ורבי' ומשמשות במוך דקתני הכא היינו צריכות לשמש במוך עכ"ל וכל זה לר"מ אבל לחכמים דאמרו דמשמשות כדרכה ומן השמים ירחמו בין לרש"י בין לר"ת אסורה ליתן מוך קודם תשמיש וכוותיהו פסקינן. אמנם אם מותר ליתן מוך אחר תשמיש לשאוב הזרע בזה יש פלוגתא בין הראשונים דלר"ת שרי כמו שכתבו התוספ' בשמו דאשה אינה מצו' על השחתת זרע אבל דעת רש"י נראה דגם זה אסור דאל"כ למה אמרו חכמים משמשת כדרכה והולכת נהי דס"ל דאסורה לשמש במוך הרי יש תקנה שתתן מוך אחר תשמיש ולא תצטרך לסמוך על רחמי שמים אלא ע"כ דלרש"י גם זה אסור וכן נראה מדברי הריטב"א הובאו בש"מ בכתובות (דף ל"ט) שכתב לשיטת רש"י דאע"ג דאתתא לא מפקדא אפרי' ורבי' אסורה להשחית זרע בעלה וכו' אבל להשחית זרע הראוי להוליד ולאבדו במוך אסור אפילו לדידה ואפילו ה' המוך מונח בשעת תשמיש משמע דכל שכן אחר תשמיש דמאבדה הזרע בידים אכן מדעת הרא"ש שהביא בש"מ שם /כתובות ל"ט/ נראה שמסופק בזה לשיטת רש"י אם דעתו דאשה מצו' בהשחתת זרע דאז אסורה אפילו אחר תשמיש או אם דעתו לבד דאסורה להשחית זרע האיש דאז רק אסורה ליתן מוך קודם תשמיש אבל לשאוב הזרע לאחר תשמיש שרי.

והנה כל הראשונים הרמב"ן והרא"ה ותלמיד הרשב"א והריטב"א נטו מפ' רש"י משום דקשיא להו דאי הפי' מותרת לשמש א"כ לחכמים דאמרו מן השמים ירחמו אסורה לשמש במוך משום השחתת זרע ואמאי כיון דמן השמים ירחמו שלא תתעבר א"כ ליכא השחתת זרע וכן קודם הזמן דאמרינן משמשת כדרכה ואמאי אסורה לשמש במוך כיון דלא תתעבר ולענ"ד יש ליישב זה דאטו השחתת זרע תלי בעיבור דא"כ עקר וסריס שאינו ראוי להוליד יהא מותר להשחית זרעו ועוד דזרע שאינו יורה כחץ דאמרינן בנדה שאינו מוליד יהי' מותר להשחיתו ועוד דלפי מה שכתבו התוספ' ביבמות שם ובסנהדרין (דף נ"ט) וכן בנדה (דף י"ג) תלי איסור השחתת זרע בציווי פרי' ורבי' וא"כ מי שקיים פרי' ורבי' כבר בבן ובת יהי' מותר להשחית זרע וח"ו לומר כן אלא ודאי איסור השחתת זרע הוא איסור לעצמו אפילו אם הזרע אין ראוי להוליד ואם אין צריך להוליד ורק שאינו במי שאינו מצו' על פו"ר והן אמת שלא מצאנו אזהרה מפורשת לאיסור הגדול דהשחתת זרע ובחידושי לנדה כתבתי שאולי האזהרה היא מלא תשחית כמו שיש בכלל אזהרה זו לחבול בעצמו או שהלכה למשה מסיני היא אבל עכ"פ לענ"ד לא תלי בזה שיהי' הזרע ראוי להתעבר ממנו ולא באשה זו דוקא ולכן ל"ק קושיא זו על רש"י אבל ביותר קשה מה שהקשו הראשונים עוד על רש"י דאיך אמרינן משום השמים ירחמו דלמה לא מותר לשמש במוך משום ספק סכנה ומה שכתב מר נ"י על זה כיון דרובא דרובא לא מתעברות לא חיישינן מלבד שאין זה רוב מבורר בלא"ה לא מהני דהרי כלל בדינו דאין הולכין בפקוח נפש אחר הרוב וכמובא בא"ח סי' שכ"ט ואפילו למיעוטא דמיעוטא חיישינן כדמוכח ממה דאמרינן שם נפל עליו גל ספק הוא שם וכו' אף על גב דאיכא כמה ספקות מכ"מ מפקחים ולכן קשה זה מאוד אמנם לא ידעתי למה הוקשה קושיא זו לפי' רש"י דוקא הלא גם לשיטת ר"ת קשה כן כיון דלר"מ מחוייבת לשמש במוך משום ספק סכנה איך התירו חכמים לשמש שלא במוך ולכנוס בספק סכנה ולא עוד אלא דלענ"ד לשיטת ר"ת קשה זה עוד יותר דזה ודאי שנתינת מוך אחר תשמיש מהני ג"כ שלא תתעבר לא בלבד לשיטת ר"ת דכל הפלוגתא היא בנתינה לאחר תשמיש אלא גם ע"כ רש"י

מודה בזה כדמוכח ממה שכתב בכתובות (דף ל"ז) אמה דאמרינן אשה מזנה משמשת במוך כדי שלא תתעבר ונתנת מוך לאחר בעילה ושואבת הזרע עכ"ל ומה שכתב רש"י דג' נשים משמשות במוך קודם תשמיש צ"ל כיון דמשום סכנה הוא חיישין שמא תתעבר ע"י שיקלוט הזרע מיד קודם שתשאוב אותו אף על גב דלא שכיח הוא ולכן להך שיטה שכתב הרא"ש דגם לרש"י מותר ליתן מוך אחר תשמיש דאינה מצו' להשחית זרע האיש י"ל דכיון דיש לה תקנה ליתן המוך אחר תשמיש דמהני ג"כ ע"פ רובא דרובא לכן סמכו רבנן על מן השמים ירחמו כיון דאין בזה סכנה מבוררת עוד אבל לפי ר"ת דכל הפלוגתא היא רק אלאחר תשמיש דלפני תשמיש גם לר"מ אסור וא"כ קאמרי רבנן דאפילו לאחר תשמיש ל"צ ליתן ובזה קשה ביותר איך תכנוס לספק פקוח נפש והנלענ"ד דטעמא דרבנן דאע"ג דכלל בדינו דאין לך דבר עומד בפני פקוח נפש ואין הולכין בפ"נ אחר הרוב זה דוקא ביש ודאי סכנת נפש לפנינו כגון בנפל עליו הגל דאז חוששין אפילו למיעוטא דמיעוטא אבל בשעתה אין כאן פקוח נפש רק שיש לחוש לסכנה הבאה בזה אזלינן בתר רובא כמו לענין איסורא דאל"כ איך מותר לירד לים ולצאת למדבר שהם מהדברים שצריכין להודות על שנצולו ואיך מותר לכתחלה לכנוס לסכנה ולעבור על ונשמרתם מאוד לנפשותיכם אע"כ כיון דבאותה שעה שהולך עדיין ליכא סכנה הולכין אחר הרוב ועוד ראי' לזה ממה דאמרינן ברכות (דף ל"ג) אפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק אמר רב ששת ל"ש אלא נחש אבל עקרב פוסק ופי' הרמב"ם בפי' המשניות וכו"כ הברטנורא כיון דנחש אינו נושך ברוב הפעמים אבל עקרב שמנהגו לנשוך תמיד פוסק והלא יקשה מה בכך דהנחש אינו נושך ברוב הפעמים הרי אין הולכין בפ"נ אחר הרוב אע"כ דה"ט כיון דכן אין כאן סכנת נפשות וזה לענ"ד ג"כ טעמא דרבנן כיון דבעוד שלא נתעברה אין כאן סכנת נפשות לכן סמכין אטעמא דמן השמים ירחמו שלא תבא לידי סכנה וכל שכן דא"ש למ"ד שמא תתעבר ושמא תמות דהוי ספק ספקא שמא לא תתעבר ואת"ל תתעבר שמא לא תמות ורק ר"מ דחייש למיעוטא גם בלא סכנה ס"ל דתשמש במוך דחייש למיעוטא שמא תבא לידי סכנה. והיוצא מזה בנדון השאלה דאפילו נאמין לדברי הרופאים (מה שיש לפקפק בלא"ה לדברי הטור י"ד סי' קפ"ז) עכ"פ לא נאמין להם שבודאי תמות אם תלד דמאין יכלו לשפוט כן בודאי אחרי שהאשה כבר ילדה איזה פעמים וחיתה וא"כ לא עדיף מהא דג' נשים דג"כ איכא ס"ס זה שמא תתעבר ושמא תמות ואעפ"כ ס"ל רבנן דקיי"ל כוותייהו דמן השמים ירחמו ולא תשמש במוך ולכן ליתן מוך לפני תשמיש בין לרש"י בין לר"ת אסור אכן גם ליתן לאחר תשמיש ולשאוב הזרע לא ראיתי היתר שאף שלר"ת הותר זה מכ"מ התוספ' והרמב"ן ריש פ' כל היד חולקין עליו וכפי הנראה גם הרשב"א והר"ן שם הסכימו עמהם ואפילו רש"י אף שהרא"ש מסופק בשיטתו בזה מכ"מ הריטב"א ביבמות כתב בפי' דגם אחר תשמיש אסור לרש"י וכנראה גם מדבריו בש"מ שהבאתי לעיל עד שכמעט דעת ר"ת היא דעת יחידית בזה ומי יקל ראשו להכריע כמוהו נגד כל שאר הראשונים.

ומה שרצה מר נ"י להביא רא' להתיר ממה דאמרינן כתובות (דף ע"ב) או שתהא ממלא ומערה לאשפה יוציא ויתן כתובה ומדברי הראשונים שם והאריך בדברים לענ"ד לא בלבד שאין רא' משם להתיר אלא יש רא' לאסור דמה דאמרינן שם ותיעבד אמר ריא"ש שתמלא ונופצת במתניתא תנא שתמלא עשרה כדי מים ותערה לאשפה כתוב בירושלמי בלשון אחר דאיתא שם תמן אמרין כגון מעשה ער ורבנן דהכא אמרין דברים של בטלה עכ"ל

ופשוט שמה שאמר תמן אמרין כגון מעשה ער היינו מה שאמר רב יהודה אמר שמואל שתמלא ונופצת וקרא ל' תמן דהירושלמי נתחבר בא"י ור"י ושמאל היו בבבל ולכן הביא הריב"ש המובא בש"מ ראי' מהך דירושלמי לפרש מה דאמרין בבבלי שתהא ממלא ונופצת רק שמפרש שמה שאמר כמעשה ער היינו שאיכא השחתת זרע ע"י שנופצת הזרע שקבלה בשעת תשמיש ולא כמעשה ער ממש שזה לא שייך בדידה וכתב הטעם שיוציא או משום דאמרה בעינא חוטרא לידה שאע"ג שאינה מצו' על פו"ר מכ"מ רוצה שיהי' לה בן או דאיכא איסור דאע"ג דלא מפקדה אפו"ר אסור לה להשחית זרע בעלה וב' הטעמים תלי בב' השיטות שהזכרנו דלשיטת ר"ת שמותר לה להשחית זרע לאחר תשמיש ע"כ הטעם משום דבעינן חוטרא לידה אבל לדעת שאר הראשונים דאיכא איסור בדבר להשחית זרע בעלה הטעם משום איסור ופשוט הוא דלהך שיטה אפילו הבעל מוחל אסור דהיאך יכול למחול לה להשחית זרעו מה שגם לו אסור והנה בשם רש"י במהדורא קמא הביא הש"מ הטעם דאמרה בעי חוטרא לידה ומזה משמע דדעת רש"י כשיטת ר"ת דלאחר תשמיש אין איסור השחתת זרע אצלה וכמו שרצה הרא"ש לומר לשיטתו אבל מכ"מ אין ראי' דאפשר דאע"ג דהשחתת זרע הבעל אסור מכ"מ זה דוקא כששואבת במוך שמאבדת בידים אבל כשתרוץ ברגלי' עד שתנפץ הזרע כמו שפי' רש"י על שתמלא ונופצת שהזרע מעצמו נופל ממנה אפשר שזה לכ"ע שרי ולכן כתב רש"י הטעם דבעי חוטרא אבל שתשחית בידים ע"י מוך אולי גם לרש"י אסור אכן אפילו נימא דכוונת רש"י במהדורא קמא כר"ת מכ"מ מדלא כתב במהדורא בתרא כן משמע שחזר מזה ועכ"פ הריב"ש כתב בפ' לחד טעמא דאסור אפילו שתהי' מתהפכת ותנפץ הזרע כש"כ להשחית בידים גם מלשון הירושלמי כמעשה ער משמע כן דהטעם משום איסור השחתת זרע וכל זה גם לאחר תשמיש דלשון ממלא ונופצת לא שייך רק לאחר תשמיש ויעיין מה שכתב המגן אברהם ס' תר"ו ס"ק ח' ומה שדייק מר נ"י שהטוש"ע כתבו ב"ד ס' רל"ה לאחר תשמיש ובאהע"ז ס' ע"ו כתב הטור שתתהפך בשעת תשמיש וחשב שיש סתירה בזה לענ"ד פשוט שמה שכתב הטור באהע"ז בשעת תשמיש היינו בעת שתעשה תשמיש אבל פשיטא דלא שייך מתהפכת אלא לאחר תשמיש וכנראה ג"כ מלשון ממלא ונופצת ונקט הטור בזה לשון הרי"ף שכתב א"ל בשעת תשמיש שתתהפך כדי שתנפץ ש"ז ולא תתעבר וראי' לזה שהרמ"א שהעתיק לשון הטור כתב שתתהפך לאחר התשמיש הרי דמפרש ג"כ דברי הטור הכי.

עוד רצה מר נ"י להביא ראי' להתיר ממה דאמרין מגילה (דף י"ג) שהיתה עומדת מחיקו של אחשורוש וטובלת ויושבת בחיקו של מרדכי וכתבו התוספ' וא"ת והא לא הי' שם הבחנה ג' חדשים שהרי בכל יום הי' אותו רשע מצוי אצלה וי"ל שהיתה משמשת במוך עכ"ל ופי' בטורי אבן דליכא למימר שעם אחשורוש היתה משמשת במוך שהרי איתא באגודה שדריוש בן אחשורוש שנבנה הבית בימיו הי' בנה אלא שעם מרדכי היתה משמשת במוך וא"כ מוכח דאין איסור בדבר ולענ"ד גם מזה אין ראי' כלל דאפילו נפרש כמו שכתב הט"א י"ל שהתוספ' כתבו כן בשיטת ר"ת ולאחר תשמיש שאבה במוך וכמו שפי' ר"ת הך דג' נשים משמשות במוך וא"ל דא"כ אכתי להנך שיטות דחולקים על ר"ת דגם זה אסור היאך יתורץ קושית התוספ' ד"ל כיון דביבמות (דף ל"ז) איכא ב' טעמים להבחנה דג' חדשים דשמאל יליף מקרא דלהיות לך לאלקים ומשמע דמדאורייתא הוא ורבא אומר דהטעם משום גזירה ע"ש וא"כ י"ל דמ"ד שהיתה עומדת מחיקו של אחשורוש ויושבת בחיקו של מרדכי ס"ל כטעם

דרבא ובימי מרדכי עוד לא נגזרה גזירה זו או י"ל דהנך שיטות ס"ל כהך דיעה שהביא הבית שמואל (סי' י"ג) דאפילו לשמואל הבחנה היא מדרבנן וא"כ לכ"ע ל"ק קושית התוספ' די"ל דאז עדיין לא גזרו הבחנה ולכן אפילו נפרש כפי' הט"א אין ראיה מזה להתיר אבל באמת פי' הט"א דחוק הוא בלשון התוספ' ולא ראה להמחיש"א שכבר דחה פי' זה וכתב שדוחק לפרש כששמשה עם מרדכי משמשת היתה במוך דלא היתירו לשמש במוך אלא לג' נשים והקושיא שהביאה הט"א לפרש דעם מרדכי שמשה במוך שהרי ה' לה בן מאחשורוש כבר תירץ המהרש"א שנתעברה ממנו אחר שנאסרה למרדכי כשאמרה כאשר אבדתי וכו' כך אובד ממך ששוב לא היתה משמשה במוך ע"ש ולענ"ד י"ל עוד ביישוב קושיא זו דתי /דתי/ המהרש"א דחוק כמו שהשיב ביערות דבש דהרי בשנת י"ב ה' כשנכנסה ברצון ונולד דריוש בשנת י"ג וא"כ ה' בן שנים כשבנה ביהמ"ק לאחר מיתת אחשורוש וזה מהנמנע אבל הנלענ"ד בזה דודאי כשנלקחה אסתר אל בית המלך תוך שאר הבתולות לא ה' אפשר למרדכי לקרב אלי' שהיתה תחת ידי הגי שומר הנשים ובבקר היא שבה אל יד שעשגז שומר הפילגשים ואיך יקרב זר אל בית הנשים והכתוב אומר מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים לדעת את שלו' אסתר הרי דאלי' לא בא ולכן כשנלקחה אסתר אל בית המלך בשנת שבע למלכותו לא היתה צריכה הבחנה ולא שמשה במוך ואפשר שמהקב"ה ה' שנתעברה מיד שיולד בן טהור מאמו שיבנה ביהמ"ק ונולד אז דריוש בשנת שבע לאחשורוש אכן כשנתן כתר מלכות בראשה וישבה בבית המלכות לבדה אז ה' באפשרי שיקרב מרדכי אלי' ולכן כתיב כאשר היתה באמנה אתו שממנו נדרש שהיתה יושבת בחיקו של מרדכי אחר שכבר מלכה ומאז והלאה שמשה במוך עם אחשורוש וזה כוונת התוספ' לפענ"ד אבל עם מרדכי לא שמשה במוך דלא הותר כמו שכתב המהרש"א מכל הנ"ל נראה שאין להתיר לשמש במוך. אכן מה שמצאנו באשת ר' חייא ביבמות (דף ס"ה) ששתתה כוס של עיקרין מפני צער לידה בזה אולי תמצא גם האשה הזאת תקנה לעצמה ואף על פי שיש מהפוסקים אחרונים שפקפקו גם בזה מפני חשש סירוס באשה מכ"מ אין זה רק חשש בעלמא וכה"ג במקום סכנה ודאי אין צריכה לחוש.

שוב אחר כתבי הדברים האלה מצאתי בשו"ת חתם סופר חלק י"ד סי' קע"ב שנשאלה שאלה זו ממש לפניו והשיב שלהיות המוך בשעת תשמיש אין להתיר כלל אך אחר התשמיש אפשר שיש להקל ברצון בעלה גם הביא הראי' מתוספ' מגילה שאסתר שמשה במוך מפני הט"א ודחה פירושו אכן הקושיא היאך ילדה לדריוש נדחק ביישובה. והנלפענ"ד כתבתי, הקטן יעקב:

תרומת הדשן סימן ריא

וצ"ע אי שייך למימר האי טעמא שומר פתאים לתלמיד חכם שהוא יודע ומכיר ונזכר למופלא בדורו, ואפילו באיניש דעלמא קשה הדבר לצדד כל כך להתיר הואיל ואיכא חשש סכנה.

סמ"ע סימן תכו ס"ק ב

עובר על לא תעמוד כו'. ובהגהות מיימוניות [פ"א מרוצח הט"ו דפוס קושטא] כתבו דבירושלמי [ראה סוף פ"ח דתרומות] מסיק דצריך אפילו להכניס עצמו בספק סכנה עבור זה, והביאו הב"י [סעיף ב'], וכתב ז"ל, ונראה שהטעם הוא מפני שהלה ודאי והוא ספק, עכ"ל. גם זה השמיטו המחבר ומור"ם ז"ל, ובזה י"ל כיון שהפוסקים הרי"ף והרמב"ם והרא"ש והטור לא הביאו בפסקיהן, משו"ה השמיטוהו גם כן:

שו"ת רדב"ז חלק ג סימן תרכז (אלף נב)

שאלת ממני אודיעך דעתי על מה שראית כתוב אם אמר השלטון לישראל הנח לי לקצץ אבר אחד שאינך מת ממנו או אמית ישראל חבירך. יש אומרים שחייב להניח לקצץ האבר הואיל ואינו מת והראיה מדאמרין בע"ז חש בעיניו מותר לכוחלה בשבת ומפרש טעמא משום דשורייני דעינא בלבא תליא משמע הא אבר אחר לא והשתא יבוא הנדון מק"ו ומה שבת החמורה שאין אבר אחד דוחה אותה היא נדחית מפני פקוח נפש אבר אחד שנדחה מפני השבת אינו דין שתדחה מפני פקוח נפש ורצית לדעת אם יש לסמוך על טעם זה:

תשובה זו מדת חסידות אבל לדין יש תשובה מה לסכנת אבר דשבת שכן אונס דאתי משמיא ולפיכך אין סכנת אבר דוחה שבת אבל שיביא הוא האונס עליו מפני חבירו לא שמענו. ותו דילמא ע"י חתיכת אבר אעפ"י שאין הנשמה תלויה בו שמא יצא ממנו דם הרבה וימות ומאי חזית דדם חבירו סומק טפי דילמא דמא ידידיה סומק טפי. ואני ראיתי אחד שמת ע"י שסרטו את אזנו שריטות דקות להוציא מהם דם ויצא כ"כ עד שמת והרי אין לך באדם אבר קל כאוזן וכ"ש אם יחתכו אותו. ותו דמה לשבת שכן הוא ואיבריו חייבין לשמור את השבת ואי לאו דאמר קרא וחי בהם ולא שימות בהם הוה אמינא אפילו על חולי שיש בו סכנה אין מחללין את השבת תאמר בחבירו שאינו מחוייב למסור עצמו על הצלתו אף על גב דחייב להצילו בממונו אבל לא בסכנת איבריו. ותו דאין עונשין מדין ק"ו ואין לך עונש גדול מזה שאתה אומר שיחתוך אחד מאיבריו מדין ק"ו והשתא ומה מלקות אין עונשין מדין ק"ו כ"ש חתיכת אבר. ותו דהתורה אמרה פצע תחת פצע כויה תחת כויה ואפ"ה חששו שמא ע"י הכויה ימות והתורה אמרה עין תחת עין ולא נפש ועין תחת עין ולכך אמרו שמשלם ממון והדבר ברור שיותר רחוק הוא שימות מן הכויה יותר מעל ידי חתיכת אבר ואפ"ה חיישין לה כ"ש בנ"ד. תדע דסכנת אבר חמירה דהא התירו לחלל עליה את השבת בכל מלאכות שהם מדבריהם אפילו ע"י ישראל. ותו דכתיב דרכיה דרכי נועם וצריך שמשפטי תורתנו יהיו מסכימים אל השכל והסברא ואיך יעלה על דעתנו שיניח אדם לסמא את עינו או לחתוך את ידו או רגלו כדי שלא ימיתו את חבירו הלכך איני רואה טעם לדין זה אלא מדת חסידות ואשרי חלקו מי שיוכל לעמוד בזה ואם יש ספק סכנת נפשות הרי זה חסיד שוטה דספיקא ידידיה עדיף מוודאי דחבריה. והנראה לע"ד כתבתי:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קכט עמוד ב

דאמר מר: מי שיש לו זכות אבות - יקיז דם בשני ובחמישי, שבת דין של מעלה ושל מטה שוין כאחד. בתלתא בשבתא מאי טעמא לא - משום דקיימא ליה מאדים בזווי, מעלי שבתא נמי קיימא בזווי! - כיון דדשו ביה רבים - שומר פתאים ה'.

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף עג עמוד א

מניין לרואה את חברו שהוא טובע בנהר, או חיה גוררתו, או לסטין באין עליו, שהוא חייב להצילו - תלמוד לומר לא תעמד על דם רעך.

תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף ל עמוד ב

דתניא, רבי אליעזר אומר: אוכל אדם ענבים ותאנים בלילה ואינו חושש, משום שנאמר: שומר פתאים ה'.

קובץ שעורים כתובות אות קלו

קלו) [דף לט ע"א] ומן השמים ירחמו, שנאמר שומר פתאים ה'. וצריך ביאור, מ"ש מכל ספק סכנה דדחי שבת ולא סמכין אהא דשומר פתאים ה', וכעין זה נמצא, ע"ז ל', אוכל תאנים וענבים בלילה ואינו חושש משום שומר פתאים ה' וכן, נדה ל"א, משמש ביום תשעים משום שומר וגו', וצ"ל דאין האדם חייב להמנע ממנהג דרך ארץ, וממילא הוי כאילו אין בידו לשמור את עצמו ואז נשמר מן השמים, אבל היכא שבידו להזהר אינו בכלל פתאים, ואם לא ישמור את עצמו הוא מתחייב בנפשו ולא יהא משומר מן השמים.

פרק לב

דיני פיקוח נפש

הרשות והחובה לחלל שבת

חיוב
הצלת נפשות

א. חייב אדם לעשות הכל כדי להציל נפש מישראל, ואף מותר לחלל את השבת לשם כך, ואפילו מצוה לעשות כן בכל מקרה שקיים פיקוח-נפש (א) או ספק פיקוח-נפש (ב). וכל הזריז וממהר לחלל את השבת במקרה כזה - הרי זה משובח (ג).

(א) סי' שכח סע' ב, וראה לעיל פכ"ה הערה טו לגבי שלוחי מצוה כשרוב פעמים אין סכנה, בשם הגר"א וסרמן זצ"ל; ומחללין את השבת אף למי שעושה עבירות לתיאבון - סי' שכט במ"ב ס"ק ט, שו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' קמ-קמג, או"ש פ"ב מה' שבת הי"ח, שו"ת מהרש"ג ח"א סי' נג, חזו"א יו"ד סי' ב ס"ק כח ושו"ת חלקת יעקב ח"א סי' מה, וע"ע סי' שכח בפמ"ג מ"ז ס"ק ו, ועיין להלן פ"מ סע' יז ובהערות. (ב) סי' שכח סע' ה ובמ"ב ס"ק יז, סי' שכט סע' ג; ומה נקרא ספק סכנה, עיין יומא פה א תוד"ה ולפקח, וחי בהם ולא שימות בהם, שלא יוכל לבוא בשום ענין לידי מיתת ישראל, ועיין חזו"א אהלות סי' כב ס"ק לב ד"ה בפ"ת, דלא מיקרי ספק פקו"נ בדברים העתידיים, שבהווה אין להם כל זכר... והלכך אין דנים בשביל עתידות רחוקות, עכ"ל, וכ"ה בקובץ אגרות החזו"א ח"א סי' רב, ועיין שו"ת רע"א סי' ס ד"ה ולענ"ד. ועיין ספר שבט מיהודה ח"א בהערות נוספות לפרק ח-ט-י, וכ"ה ב"נעם" ח"ה, דלא נקרא ספק אא"כ סיבת הסכנה כבר ישנה לפנינו, אבל היכי שהסכנה עדיין איננה, אלא שהיא יכולה להתפתח אח"כ, אין זה בגדר פקו"נ, עכ"ל. ושמעתי מהגרש"ז אויערבך זצ"ל דהיכי שהרודף (המחלה) כבר נמצא בגוף האדם, הר"ז בכלל פקו"נ, אולם לא מיקרי רודף אא"כ מצבו של החולה הולך ורע, משא"כ אם אין שינוי, כי אז נעשה כאילו פסקה הרדיפה לאותה השבת, ואסור לחלל שבת, אם יודעים ברור שאפשר לדחות את הטיפול למחר בלי שום נזק, עכ"ד (וראה להלן סעי' ח והערה כג), וראה "תורה שבעל פה" תשל"ב דף כז ד"ה ומ"ש. ועיין ספר שבט מיהודה הנ"ל סי' יט ס"ק ב, שמוכיח ע"פ הגמרא בשבת קכט ב, יבמות עב א, כתובות לט א (וע"ש בקובץ שיעורים ס"ק קלו) ועוד, דכל דבר שהעולם נוהגים לעשות כן ולא לחוש, מותר אדם לסמוך על "שומר פתאים ה'", כי מה שקצרה יד האדם לדעת ולהיזהר ממנו, הקב"ה שומר עליו, ממילא דבר שהעולם חוששין לו משום סכנה, הרי הוא בגדר סכנה, וכן גם דעת הגרש"ז זצ"ל. ועיין שו"ת בנין ציון סי' לז, דכל שעתה אין כאן פקו"נ, רק שיש לחוש לסכנה העלולה לבא - בזה אזלינן בתר רובא כמו לענין איסורא. ועיין ארחות חיים על שו"ע סי' שכח ס"ק ז, שדן בענין נכפה אי יש לו דין של חושיב"ס, כיון שלפעמים נופל ונהרג, ע"ש, וכן עיין שו"ת ח"ס או"ח סי' פג ויו"ד סי' עו, שו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' קסג, שו"ת מלמד להועיל יו"ד סי' לא ושו"ת אג"מ אה"ע ח"א סוסי' סה. ועיין חכמת שלמה לר' שלמה קלוגר זצ"ל על שו"ע סי' שכח סע' מו, לענין סומא שאפשר לנתחו כדי להחזיר לו את מאור עיניו שצריך ללכת לבי"ח של נכרים, ושו"ת מלמד להועיל יו"ד סי' לב, לענין משותק. (ג) סי' שכח סע' ב, וע"ש במ"ב ס"ק ו, דהמתחסד וירא לחלל שבת כי אם עפ"י מורה הוראה, הרי הוא שופך דמים, שבעוד שהוא הולך לשאול, יחלש החולה יותר ויוכל להסתכן. ועיין ערוה"ש סע' ב, דזה דוקא במי שזמנו בהול, אבל בלא"ה, ודאי שיש לשאול, ועיין להלן פ"מ סע' א, וע"ש במ"ב הנ"ל, וחייב ת"ח לדרוש במקומו שפקו"נ דוחה שבת, כדי שידעו כל העם ולא יצטרכו לשאול, וע"ש סע' טו בביה"ל ד"ה ויש, דכל שאחד יכול לעשות את הכל. מ"מ כל שנגמרת המלאכה עבור החושיב"ס מהר יותר - מותר לעשות ע"י שנים.

הלכה ורפואה

סימן קטו

חקרי הלכות בעניני הצלת נפשות
בענין אין דוחין נפש מפני נפש
ובאיזה מדה צריך להסתכן כדי להציל את חברו

א

המסתכן כדי להציל את חברו

שעל המציל דאם נוטה יותר להצלה מדת חסידות היא, ואם הסכנה נוטה ח"ו למות אסור לו להסתכן עי"ש. וכבר כתבתי במק"א דכך נהגו לגבי תרומת כליות והשתלת מח עצמות וכדו', דאף שאין בזה חיוב מ"מ מדת חסידות היא שבני משפחה יתרמו ע"מ להציל את שאר בשרם מרדת שחת, ואכמ"ל.

ולענ"ד יש ראייה מפורשת מן הירושלמי דמותר לאדם להכניס עצמו לסכנה מסויימת כדי להציל את חברו מסכנה גמורה. במסכת תרומות (מ"ז ע"א) "רב אימי איתצד בסיפסופה, אמר ר' יונתן יכרך המת בסדינו (רב אימי נשבה ור' יונתן אמר שיש להכין לו תכריכים, וכונתו שודאי יהרגוהו) אמר ר"ש בן לקיש עד דאנא קטייל אנא מתקטייל, אנא איזיל ומשיזיב ליה בחיילא" (או שאהרוג אותם או שאיהרג, מ"מ אלך להצילו בכח). הרי שרשב"ל הכניס עצמו לסכנה ע"מ להציל את חברו, (ובסוף הצילו ולא ניזוק).

וחידושי עצום כתבו בזה בעל אור החיים בספרו ראשון לציון סימן קנ"ה ובשו"ת הלכות קטנות ח"א סימן רכ"ט דאף שרבי עקיבא לימד חייל קודמין לחיי חברך, אין

בשאלה זו אם יש חיוב על האדם להסתכן כדי להציל אחרים כבר נחלקו גדולי הפוסקים כידוע בסימן תכ"ו בחושן משפט. דהבית יוסף הביא שם את שיטת הירושלמי דחייב אדם להכניס עצמו לספק סכנה כדי להציל את חברו מסכנה גמורה. אך בשולחן ערוך לא העתיק הלכה זו, והסמ"ע שם ס"ק ב' כתב דבאמת אין דעתו כך להלכה ולפיכך לא כתב הלכה זו בשו"ע עי"ש.

אמנם נחלקו האחרונים האם רשות ביד האדם להסתכן אף שאינו חייב לעשות כן, וכ"כ שם הסמ"ע וכ"ה בהעמק שאלה שאילתא קכ"ט אות ד' ובתפארת ישראל על המשניות יומא רפ"ח, ועיין פתחי תשובה יו"ד סי' רנ"ב ס"ק א'.

אמנם הרדב"ז בשו"ת ח"ג סימן תרכ"ז כתב דחסיד שוטה הוא ומשמע מדבריו דאיסור יש בדבר וכ"כ בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ב סימן קע"ד ד' עי"ש.

אך יסוד גדול כתב בזה בשו"ת הרדב"ז ח"ה (סימן אלף תקפ"ב) דשאלה זו תלויה במידת הסיכון

זה אלא היתר אבל לא חובה, ורשאי האדם למסור את נפשו למיתה כדי להציל חברו, אך אין זה דעת רוב הפוסקים שהבינו שהלכה זו חובה היא ולא רשות בלבד.

ובגוף המחלוקת בין רבי עקיבא לבן פטורא עיין במש"כ במנחת אשר דברים סימן נ"ט. ובענין חיי שעה לעומת חיים ארוכים הארכתי בתשובה.

ב

חיי שעה מול חיים ארוכים

בנוהג שבעולם, היות ומספר המיטות במחלקות של טיפול נמרץ מוגבל ובדרך כלל כל המיטות תפוסות, כאשר מגיעים מקרים דחופים ולפי שיקול הדעת הרפואי יש צורך לאשפז אותם במחלקה זו, מוציאים חולים אחרים שהצורך שישו במחלקה זו אינו גדול כ"כ. ונשאלתי האם יש להוציא חולה סופני עם סרטן מפושט שתוחלת חייו בדרך הטבע קצרה מאד על מנת לפנות מקום לנפגע תאונת דרכים שאם יצליחו להצילו יכול לצפות לחיים ארוכים.

ובהשקפה ראשונה יסוד השאלה הוא האם חיי השעה של פלוני נדחים ע"י סיכוייו של אלמוני לזכות לחיים ארוכים כדרכו של עולם.

ופתרון שאלה זו מקורו בסתירה שבין שתי סוגיות ודברי התוס' ביישוב הסתירה. דהנה מבואר ביומא פ"ה ע"א דמחללין שבת אף על חיי שעה, ומפשטות הסוגיה משמע דאף על שעה מועטת של חיים מחללין שבת, וכך מבואר בדברי הרמב"ם בפ"ב מהלכות שבת הי"ח. ומאידך מבואר בעבודה זרה כ"ז ע"ב דאף שאסרו חכמים להתרפא מן העכו"ם משום שהם חשודים אשפיכות דמים, חולה שללא טיפול רפואי ימות מותר לו להתרפא מהם, ואעפ"י שיש חשש שיהרגנו הגוי וימות מיד "לחיי שעה לא חיישינן". הרי דלא חששו חכמים להפסד חיי שעה. ותירצו התוס' בעבו"ז שם דאף דמחללין שבת בשביל חיי שעה מ"מ לא

חיישינן לחיי שעה כשיש סיכוי שינצל לחיי עולם, ובשני האופנים מכריעים לטובתו. מחד גיסא מחללין שבת כדי להצילו לחיי שעה ומאידך דוחין חיי שעה כדי להציל במידת האפשר לחיים ארוכים, ע"ש.

וכבר הוכיחו האחרונים מסוגיה זו דחולה מסוכן שאם לא ינתחוהו לא יחיה אלא יום או יומיים ואם ינתחוהו או יעשו בו רפואה מסוימת אפשר שיקום מחליו לחיים ארוכים אך אפשר שימות מיד, דמותר לו לעסוק ברפואה זו ולעשות ניתוח זה, כ"כ בשו"ת שבות יעקב ח"ג סימן ע"ה בשו"ת בנין ציון סימן קי"א, בשו"ת אבני צדק חו"מ סימן י"ט, בגליון מהרש"א יו"ד סימן קנ"ה ובשו"ת אחיעזר יו"ד סימן ט"ו ע"ש.

אמנם דעת המשנת חכמים דאין היתר להסתכן אף במי שאין לו אלא חיי שעה אלא אם כן יש סיכוי יתר לחיים על מוות, אבל אם רוב בנ"א העוברים טיפול זה מתים ע"י הטיפול אסור לסכן אף חיי שעה, ועוד חידש דצריך היתר בי"ד בכל מקרה ומקרה.

אך האחיעזר שם נקט דאף אם רובם למיתה מותר לסכן חיי שעה בשביל סיכוי לזכות לחיים ארוכים וכך דייק מלשון הגמ' בעבו"ז שם ועוד הכריע שאין צורך בהיתר בי"ד בכל מקרה ומקרה, וכך נראה עיקר להלכה.

אמנם צריך ביאור מה גדר חיי שעה ומה גבולן. והנה רש"י במס' יומא כתב "יום או יומיים", אך בשו"ת אחיעזר שם כתב דאף מי

שיכול לחיות ששה חדשים הוי בכלל חיי שעה עי"ש. ובאגרות משה יו"ד סימן ל"ו כתב לבאר דכל שמתנוון והולך ועומד בסכנת מות בכל יום אלא שיכול לחיות עד ששה חדשים הוי בכלל חיי שעה, עי"ש.

ולענ"ד לא מסתבר דזה תלוי במה שחיו תלויים לו כנגדו והוא נמצא בסכנת מות מיידית דמהי"ת דגדר חיי שעה תלוי בסכנה מיידית ומסתבר טפי דכל שמחלתו גורמת לניוון הולך וגובר עד שסופה מוות הוי חיי שעה, אך עדיין לא נתבאר האם יש בזה גבול מסוים מבחינת הזמן. ובחכמת שלמה יו"ד סימן קנ"ה כתב דאפשר דתלוי בשנים עשר חדש כמ"ש חז"ל דטריפה לא חיה יותר מי"ב חודש, וכ"כ באגרות משה חו"מ ח"ב סימן ע"ה אות ב' עי"ש. אך לענ"ד אין אלה דברי נביאות דמה ענין טריפה לגדר חיי שעה, והלא שני גדרים שונים הם.

אלא נראה עיקר דאין בזה גדר ברור אלא כל שמתנוון והולך עד שימות תוך זמן שבעיני כנ"א נחשב זמן מועט הוי בכלל חיי שעה, ולמעשה נראה דיש לקבוע זמן של ששה חדשים וכמ"ש באחיעזר, מפני שראיתי מחקרים רפואיים שקבעו דהערכות הרופאים על מוות צפוי עד ששה חודשים יש בהם רמת דיוק גבוהה מאד, אך כשהרופאים מעריכים תוחלת חיו של חולה לתקופה של שנה או יותר מצוי מאד שהחולים האריכו ימים שנים רבות. ומש"כ נראה למעשה דכאשר ההערכה הרפואית שאין החולה יכול לחיות אלא עד ששה חדשים יש לדון בו דין חיי שעה, אך כאשר לדעת הרופאים יחיה יותר מכך אין להקל בחיו מצד הגדרת חיי שעה.

אמנם גם קביעה זו לאו מילתא דפסיקתא היא והכל לפני הענין והמצב, ולא אוכל להאריך טפי בענין זה, ודו"ק.

ג

אמנם כל זה לגבי חיי שעה מול חיים ארוכים באדם אחד, ועדיין יש לעיין לגבי שני בני אדם האם חיי שעה של פלוני נדחים מפני סיכוייו של אלמוני לזכות לחיים ארוכים.

וכבר כתב החזו"א יו"ד סימן ס"ט לחלק בין שני אנשים לאדם אחד לגבי הלכה זו. דהנה בב"מ ס"ב נחלקו בן פטורא ורבי עקיבא בשנים המהלכים בדרך ויש ביניהם קיתון של מים לבן פטורא ישתו שניהם עד שבא רבי עקיבא ולימד דחייך קודמין לחיי חברך, וכתב החזו"א בסברת בן פטורא דאין לקפח ולמנוע חיי שעה מחבירו בשביל הצלה ידידה דאף דלגבי עצמו דחנין חיי שעה בשביל חיי עולם לא כך לגבי שני בנ"א. עי"ש.

אמנם כבר ביארתי במק"א (עיין מנחת אשר דברים סימן נ"ט) את הנלענ"ד בשיטת בן פטורא דכאשר ברור הדבר שאתה ימות ואחד יחיה מודה אף הוא דחייך קודמין לחיי חברך, דסברא פשוטה היא דיש להשתדל להציל את האחד ולא לתת לשנים למות, אלא דבסכנת הצמאון לאו מילתא דפסיקא היא ולפעמים ישתה הוא וחבירו יחיה והוא ימות, לפעמים ישתו שניהם ושניהם יחיו, ומש"כ ס"ל לבן פטורא שישתו שניהם ויתפללו לה' הרחום והחנון שיצילם מרדת שחת, ור"ע סבר דאעפ"כ חייך קודמין ועליו למעט את סכנת עצמו אף שבכך גוברת סכנת חבירו. ולפי"ז שפיר נקטינן דחיי שעה של פלוני באמת נידחים מפני הצלת אלמוני לחיים ארוכים.

ד

ולעצם הענין, באגרות משה חו"מ ח"ב סימן ע"ה אות ב' וסימן ע"ו כתב דאם שני בני אדם באו כאחד לבית החולים ושניהם צריכים אישפוז במחלקת טיפול נמרץ ואין מקום אלא לאחד, מי שאפשר להצילו לחיי עולם קודם למי שא"א להצילו אלא לחיי שעה (ויסוד זה דוחה את סדר הקדימה בסוף מסכת הוריות, כהן קודם ללוי, איש קודם לאשה וכו' עי"ש).

אך בסימן ע"ו כתב דאם כבר הכניסו את מי שאפשר להצילו רק לחיי שעה למחלקה אין להוציאו ולדחותו מפני זה שאפשר להצילו לחיים ארוכים, כיון שכבר זכה במקומו ואין הוא חייב למסור את נפשו כדי להציל חברו, עי"ש.

וזכיה זו לא ידעתי להולמו, דכי זכה מן ההפקר, והלא מנהלי בית החולים הם האחראיים על כל מערכת האישפוז והם המוסמכים להחליט על חלוקת החולים במחלקות השונות.

וראיתי בספר שושנת העמקים שכתב הגר"י זילברשטיין שליט"א שדברי האג"מ אמורים בבית חולים פרטי, דכיון שהחולה או בני משפחתו משלמים תמורת האישפוז והטיפול זכה במקומו, אבל בבי"ח ציבורי או ממשלתי אכן יש להוציאו כדי לפנות מקום לחולה שיש סיכוי להצילו לחיי עולם.

אך באמת מבואר להדיא באג"מ שם דמיירי אף בבי"ח ציבורי וכתב להדיא דאפילו המתאשפז בחנם לפי החוק, זכה במקומו ואין לפנותו לצורך חולה אחר עי"ש.

ונראה דאין כונת האג"מ לזכיה ממונית אלא לסברא מסויימת בדיני קדימה, דאם

כבר קנה החולה מקומו במחלקה אין להוציאו משם דאין דוחין נפש מפני נפש והוצאתו מן המחלקה דומה במדה מסויימת לאיבוד נפש, ושאני ממצב שבו שני החולים עדיין מחכים בחוץ ועלינו להחליט מי מהם יקבל מקום במחלקה זו. כך נראה בכונת הגאון.

אמנם לענ"ד נראה טפי דיש אכן להוציא את החולה הזה מן המחלקה ולפנות מקום לחולה שאפשר להצילו לחיים ארוכים וזה משני טעמים, דבאמת יש לערער לענ"ד על שתי ההנחות שבדברי האג"מ:

א. נראה דכיון שזה דבר מקובל שמעבירים חולים ממחלקה למחלקה בבית החולים לפי שיקול דעתם של הצוות הרפואי ואין שום זכות או אפשרות ממשית לחולה להתנגד להעברתו, הרי שאין כל מקום לחדש שכבר קנה או זכה במקומו. וגם ממחלקת טיפול נמרץ מוציאים חולים כאשר יש הטבה במצבם או כשיש מקרים דחופים שיש בהם יותר צורך בהשגחה צמודה. ומשום כך נראה דאין נפ"מ בעובדה שחולה זה כבר נמצא בתוך המחלקה וחברו עדיין בחוץ. ואף לפי המבואר שאין כאן גדר זכיית ממון, מ"מ כיון שאין כל קביעות במקום אישפוזו של החולה בבי"ח, ומעשים שבכל יום שמעבירים חולה ממחלקה למחלקה, אין בזה כל משמעות.

ב. נראה דאין להגדיר הוצאת חולה ממחלקת טיפול נמרץ כאיבוד נפש, דעיקר התועלת במחלקה זו היא **בניתור**, דהיינו השגחה צמודה ורציפה של מצב החולה, אבל אין הבדל משמעותי בין עצם הטיפול הרפואי הניתן

במחלקה זו למה שניתן במחלקה אחרת, ובודאי שאין כל סכנה מיידית בשעה שמוציאים חולה ממחלקה זו, וא"כ אין להגדיר הוצאת חולה ממחלקת טיפול נמרץ כאיבוד נפש, ובודאי אין זו יותר מסיכון יתר עתידי, ובספרות הרפואית ידוע שלפעמים יש נזק בריאותי מהשהייה במחלקה זו משום המתח הרב, המכשירים הרבים והעובדה שלעולם לא מחשיכים את החדר. ומשום כ"ז נראה דאין להגדיר את ההוצאה ממחלקה זו כסכנה גמורה, ובפרט שיש אפשרות לשכור אחות פרטית שתשגיח על החולה בכל מקום שיהיה. ומסתבר א"כ דיש להעדיף את

החולה שיש סיכוי להצילו לחיים ארוכים על זה שאין לו אלא חיי שעה בלבד.

ובספר שושנת העמקים הנ"ל הביא כעין זה בשם מרן הגריש"א שליט"א (זצ"ל), אך דבריו שם לא נתבררו אצלי, עי"ש.

אמנם כאשר מוציאים את החולה הסופני ממחלקת ט"נ יש ליתב דעתו ולומר לו סיבות שונות שמוציאים אותו ולא חלילה משום שמפנים מקום לחולה אחר שסיכויו טובים משלו, דהלא יתובא דעתא בכלל פקו"נ הוא, וכבר האריך בזה האגר"מ שם, וז"פ וברור.

ה

ומבואר מלשונו דאף לשיטות הפוסקים דאכן חולה שיש בו סכנה הוא, מ"מ אסור להכניסו לספק מיתה מיידית, וזה לכאורה לא כדברי השבו"י וכל האחרונים הנ"ל, ולכאורה דבריו נסתרים מדברי הגמ' בעבו"ז.

אך באמת לק"מ דאין כל מסוכן בכלל חיי שעה אף אם חולה נכפה אכן דינו כחשיב"ס נראה פשוט דאין הוא בכלל חיי שעה, ובפרט לפי המבואר לעיל בגדר חיי שעה דאין זה אלא כאשר הוא מתנוון והולך עד שימות. ופשוט שאין זה שייך בחולה נכפה, ואין סתירה בין דברי החת"ס לדברי השבו"י. (אך מה שיש להוכיח מדברי החת"ס דאסור לאדם להסתכן באופן מידי כדי לשפר את איכות חייו, ודו"ק ואכמ"ל בזה).

ומ"מ נראה להלכה כדברי השבו"י הנ"ל. ואף שגם בשו"ת אבני צדק הנ"ל כתב דאף שהלכה כדברי השבו"י מ"מ למעשה שוא"ת עדיף משום חומרת הענין, כבר נתפשטה ההוראה כדברי השבו"י, וכך ראוי להורות.

ולגבי עצם השאלה אם דוחין חיי שעה משום סיכוי להציל אדם לחיים ארוכים, הבאתי את דברי האחרונים שהוכיחו מדברי הגמ' בעבו"ז דלגבי הסיכוי להציל אדם לא חיישינן לחיי שעה. ויש לעיין מדברי החת"ס בשו"ת יו"ד סימן ע"ו לגבי חולה נכפה שהרופאים הכומרים אמרו "אפשר על דרך הרחוק ימצאו לה רפואה ע"י סמים חריפים או שתמות מיד, וזו היא טובתה לחיים או למות".

ובתחילה נסתפק החת"ס אם חולה נכפה הוי חולה שיש בו סכנה או דינו כחולה שאב"ס. ושוב כתב "ומ"מ בנידון שלפנינו פשוט יותר מביעא בכותחא שאסור למוסרה לבתי הכומרים הנ"ל מכמה טעמים. חדא אפילו רופאים ישראל כה"ג, מי התיר להם להיכנס עצמם בספק נפש להמית או להחיות, ומכ"ש דלדעת הרא"ש אין כאן סכנת נפשות וכו", עי"ש.

"ויאמר ה' אל משה במדין לך שב מצרים כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך"
(שמות ד' י"ט).

המבקשים נפשו של משה כדי לשלחו להיות מושיען של ישראל. אמנם ידעתי שי"ל דפסוק זה בא ללמדנו הלכה, אך מ"מ אין הדברים מתיישבים על הלב, הלא משה רבינו התריס בפניו של פרעה והוכיחו בדברים קשים כגידין בשם ה' וע"כ דהקב"ה ניצב עליו לשמרו מן הנזק ולהציל נפשו ממות וא"כ מה חשש יש ממבקשי נפשו.

וגם במה שפירש במשנה במס' מכות נראה יותר דאם היה בזה באמת הצלת ישראל מסכנת מות הרי גם על גואל הדם מצווה להציל את ישראל וממילא אסור לו לפגוע בהמצילים, ואם מחשש שיחם לבבו ויהרגנו ללא רשות, יש ביד הבי"ד לאסרו בשלשלאות ונחשתיים.

וע"כ נראה כמ"ש במק"א (עיין מנחת אשר במדבר סימן ע"ג) דלעולם אין גדר סכנה גמורה אם פלוני הוא שר צבא ישראל או אלמוני במקומו, ואף שכל ישראל צריכים לו, אין בזה גדר פיקוח נפש ממש. (ואף שלשון הרמב"ם "ואפילו להציל נפש" משמע לכאורה דאכן מדובר בהצלת נפשות, אין בזה כל תימה שודאי בהצלת נפשות עסקינן אך אין דין פקו"נ שיתעסק דוקא פלוני ולא אלמוני, וז"פ).

סו"ד לענ"ד כל דברי גאון ישראל הגרמ"ש צריכים תלמוד.

הנה חידוש עצום כתב המשך חכמה בפירוש פסוק זה, דאילולי שמתו כל האנשים שבקשו את נפשו של משה רבינו לא היה הקב"ה מצוה עליו לפקוד את בני ישראל במצרים ולהושיען מצרתם, דאין אדם חייב לסכן את נפשו אפילו להצלת הכלל. ומכאן יצא לחז"ל מה שחידשו (מכות י"א ע"ב) דרוצח שגלה לעיר המקלט אינו יוצא משם אפילו כל ישראל צריכים לו כיואב בן צרויה שר צבא ישראל, דאף במקרה של הצלת כל ישראל אין האדם חייב לסכן את נפשו, וכיון שיש רשות לגואל הדם להורגו אינו יוצא מעיר מקלט אפילו כל ישראל צריכים לו, וכך למדו חז"ל מפסוק זה.

וכדרכו כתב שוב באור שמח פ"ז מהלכות רוצח הלכה ח' לבאר את דברי הרמב"ם שכתב שם "הגולה אינו יוצא מעיר מקלטו לעולם ואפילו לדבר מצוה או לעדות בין עדות ממון בין עדות נפשות ואפילו להציל נפש בעדותו או להציל מיד הגייס או מיד הנהר או מיד הדליקה ומן המפולת ואפילו כל ישראל צריכים לתשועתו כיואב בן צרויה אינו יוצא משם לעולם עד מות הכהן הגדול. ואם יצא התיר עצמו למיתה כמו שביארנו". ומשו"כ כתב הרמב"ם בסוף הלכה זו דאם יצא מעיר מקלט התיר עצמו למיתה דזה נתינת טעם לכל עיקר הלכה זו דאינו יוצא, עי"ש.

אך לדידי כל פירוש זה תמוה, וכי יד ה' תקצר שהקב"ה כביכול יושב ומצפה שימותו